

stavbenik, zidava, zidivo, itd., so že bolj mrtva gesla v slovarjih, ko žive v govoru in pismu. Levstiku npr. se je še l. 1863 v Napreju, str. 6, zapisalo domače zidivo, v slovarjih l. 1850-51 in 1867 je poznal Janežič tudi stavivo, vendar sta s časom hrvaški besedi grádití, grádivo in njune izpeljanke vedno bolj izpodrivale stare slovenske besede in jih skoraj do kraja nadomestile. Za zgled pa — današnji seve leže za nasmešek — kako so v boju za ohranitev besed zidati, zidivo ipd. vihteli ugledni slovenski pisatelji pero, naj bo ta-le primer: »Bila je njegova Emilija ali Milči, kakor jo je takrat imenoval, še le osemnajst let staro, jako nježno zidano bitje, ki je vse notranje napake Jurja prezrla in le vunanjega Bornimoviča strastno ljubila« (V. Zarnik, Maščevanje osode, SG 1862, 363); **grajati se** = gabiti se — Starec je pravtako molče segel v žerjavico, izvlekel smojko (= pečeno repo) in jo ponudil potnemu: »Če se ti ne *graja!*« Iv. Pregelj, Plebanus Joannes. Trst 1921, 174; **grantna** = brusnica — Zahomec v Ziljski dolini (Koroška): *grantna*, e, ž.: je šla hči v planine po *grantne* (Tedenska tribuna. Ljubljana, 22. X. 1959, str. 5). Gutschmannov zapis v slovarju 1789, str. 123: Granten, kamzhizhouje, nam pove, da izvira *grantna* iz koroške nemške narečne besede. Na Slovenskem je za rastlino in sad *vaccinium vitis idae*, die Preiselbeere, rote Heidelbeere, več različnih imen; takó pravijo npr. v Ribnici na Pohorju in okolici, da gredo nabirat krankerle (krankerl, la, m., mn. krankerli). Knjižno ime brusnica se pokaže med prvimi v Cigaletovem slovarju l. 1860 s pripombo, da je izvir besede ruski in češki, potem v Janežičevem slovarju l. 1867. itd. Ruski izvir izpričuje že J. G. Gmelin v znanem delu Flora Sibirica, Tom. III. (l. 1768), kjer beremo na str. 139: *Vaccinium vitis idae rubra*. Per omnem Ruffiam, Sibiriam et Kamtschatkam indigina est. Baccae a Ruffis brusnica vocantur. (*Vaccinium* ... je doma po vsej Rusiji, Sibiriji in Kamčatki. Jagodam (te rastline) pravijo Rusi brusnica.); **grebenica** — Ima že Meg.¹, O₃^b: Setzreben, traduces, *grebenize*, za njim Hip., Pohl., itd.; Tomaž Forregger, Pekre pri Mariboru, v Verhandlungen u. Aufsätze, Drittes Heft. Graz 1821, str. 35: Proven — *grebenize* (zapis je iz l. 1819); **grencati** — Fr. Bevk, Viharnik. Ljubljana 1959, 39; ga je v tujini *grencala* misel na dom in na svobodno življenje; **grenek** = osoren — P. Trubar, Catechismus 1550, 132: Vy mofhye lubyte valhe *grene*, ne bodite grenki pruti nim (Iz Kol 3, 19); **grížljaj** — Meg.² I a — Mundvoll. Bolus. *Grishlei*, Cro(atice) *falushei*; Meg.¹, K^b₃, ima samó *falushej* brez Cro.; V Mavhinjah pri Devinu in okolici so govorili zaústek namesto grížljaj. Se bo nadaljevalo.

Zapiski, ocene in poročila

NOVE SLOVSTVENE VRSTE

(Poročilo)

Nemška pisateljska zveza (Nemška demokratična republika) je še pred nekaj leti izdajala zbirko literarnoteoretskih spisov s skupnim naslovom Prispevki k sodobni literaturi. Če zbirko izdaja še zdaj, ne vem, ideološko zaledje se od takrat ni bistveno spremenilo (mislim v zadnjih treh letih), in tako je prav mogoče, da te knjige izhajajo še danes.

Logika zadnjega stavka ni naključna, kajti smisel vrste razprav, ki so v tem okviru izšle, je ideološkega značaja: teoretsko ugotoviti in priklicati v zavest posebne lastnosti t. i. socialistične književnosti. Če naj je socialistična književnost oz. sploh umetnost drugačna od buržoazne, mora najbrže živeti in obstajati tudi po nekih dru-

gačnih zakonih in pravilih notranje urejenosti, odmevnosti, idejnosti, pa tudi zunanje oblike. Naloga, ki si jo je zbirka zadala, je potemtakem razpravljanje o teh posebnih zakonih, kar se poetike v ožjem pomenu tiče, pa prevrednotenje starih poetskih oblik in odkrivanje novih — takšnih, ki jih kot avtohtone sproti poraja neka družbena ureditev s svojo neburžoazno ideologijo.

Ker se mi zdi za razumevanje nekega — sicer zelo kratkega — obdobja v razvoju povojne slovenske književnosti stvar teoretično po svoje zanimiva, poročam o dveh poskusih teoretske označitve nove ali na novo zaživele literarne oblike.

Brigadni dnevnik: Na obliko opozarja Dieter Faulseit v svoji razpravi *Literarna pripovedna tehnika*, ki je izšla kot 26. zvezek omenjene zbirke v Halleju 1963. leta. Na str. 59 poroča namreč, da je »nova, v naši (tj. vzhodnonemški) socialistični stvarnosti porojena oblika s slovstvenimi zarodki brigadni dnevnik. Z nastankom socialističnih brigad v naših (tj. vzhodnonemških) podjetjih in še posebno po konferenci v Bitterfeldu (1959) so delavci vse bolj pisali brigadne dnevnike. V njih poročajo o svojem življenju in doživljanju na temeljih socialističnih delovnih in življenjskih odnosov, poročajo o svojem stališču do dela in do naše (tj. vzhodnonemške) družbe«.

Célo monografsko razpravo o tej novi slovstveni vrsti pa je v zbirko prispevala vzhodnonemška slovstvena znanstvenica Ursula Langspach (*Das Brigadetagebuch*, Halle 1961, zv. 21). — Avtorica pri razlaganju metode in predmeta obravnave poudarja, da ji je težko, ker nešteto dnevnikov, ki jih obravnava, šele nastaja; ker je dnevniško gibanje še mlado, mnogi še niso starejši od leta dni; jih je pa obravnavala več ko sto; pogovarjala se je tudi z njihovimi pisci po podjetjih, učilnicah in na konferencah; hkrati pripominja, da bo treba dele sčasoma, ko se bo nova oblika primerno razvila in razmahnila, še ustrezno dopolniti. — Brigadni dnevnik je nastal neločljivo povezano z brigado, od nje ga ni mogoče ločevati; dokler je brigado družila le tehnologija, je bil odveč, toda iz skupnega dela je nastalo skupno življenje in to zadobiva svojo obliko tudi s skupnim zapisovanjem skupnih doživetij v skupni dnevnik. Prav po svoji kolektivnosti in ustvarjalni veri v lastne moči se BD temeljno ločuje od klasičnega dnevnika, ki je izraz individualnih stisk oz. mračne, depresivne samoodlikovalnosti, kakršna je svobodnemu socialističnemu človeku tuja. — Potem ko je konferenca v Bitterfeldu dejala: Rudar, primi za pero, socialistična nacionalna kultura te potrebuje! seveda sploh ni mogel biti več zgolj slučaj, če se je dnevniško gibanje tako rekoč v trenutku na široko razmahnilo: zoreče ustvarjalne sile v ljudstvu so tla višjim kulturnim stremljenjem. Tudi W. Ulbricht je poudaril, da morajo zato vsi vodilni funkcionarji nenehno in prizadevno študirati te dnevnike. — Avtorica nato z ustrezno primerjavo med klasičnim individualnim ter socialističnim kolektivnim dnevnikom postopoma in vse bolj znanstveno natančno vede pozornega bralca do zaključne definicije, ki se glasi: »Brigadni dnevnik piše kolektiv, čeprav ga zapisuje posameznik. V primeri z drugimi slovstvenimi zvrstmi ne premore zgodbe, pač pa prvine zgodbe. Od kronike podjetja se razlikuje po neposrednosti. BD je oblika pristne kolektivnosti in predvsem zato zelo važna, ker začenjajo v njem celo ljudje, ki niso nikoli pisali, poročati o svojem življenju v podjetju ter s tem dosežajo višjo stopnjo zavesti oz. se ovedajo svojih ustvarjalnih moči. V BD so korenine pristne predstavitve delavca ter je zato pristna poetska tvorba, s kakršno se ne more ponašati marsikatero umetniško delo. V BD najdemo brez olepšavanja resničnega junaka našega časa, ne da bi bilo njegovo življenje videti brez navzkrižij. Ob vseh navzkrižijih nam slika impozantno podoba globokih sprememb, ki se dogajajo v mišljenju našega človeka, ter novih vrednot, ki nam jih daje socialistična družbena ureditev« (214-15).

Seveda je tudi bogato argumentirano s številnimi navedki obravnavanih dnevnikov, tako da je podoba nove slovstvene oblike na koncu koncev primerno jasna tudi manj razgledanemu bralcu.

Literarna črtica. Kakšne notranje in seveda nič manj pomembne oblikovne preobrazbe lahko spričo novih družbenih odnosov doživijo klasične slovstvene oblike, pa nam zgovorno pripoveduje 22. zvezek te zbirke oz. razprave Güntherja Seiferta — Smisel in oblika literarne črtice (1961; sicer ena redkih teoretskih obravnav tega vprašanja). Avtor najprej po ustaljenih navadah znanstvene solidnosti problem slovstvene oblike, imenovane »črtica« (skica), obdela zgodovinsko: kaj vse so si različni ljudje v zgodovini pod takšno označitvijo predstavljali, potem pa na osnovi knjige Valentina Ovečkina *Spomladanski viharji* (v nemškem prevodu 1967) po dolgotrajnih in vsestransko temeljnih primerjalnoštudijskih postopkih pride do tegale zaključka, kakšna da je (ali pa bi vsaj morala biti) nova slovstvena skica:

»Literarna skica ne zahteva od pisca le visoke zavesti odgovornosti, stroge partijnosti ter globokega poznavanja družbenih odnosov — marveč tudi pisateljske oblikovalne sposobnosti.

Nobeno naključje ni, da je napredni pisatelj v času, ko bojuje delavski razred zavesten in organiziran boj proti kapitalizmu, zamenjal skico s prepričljivejšo, za množico učinkovitejšo in s tem »operativnejšo« obliko reportaže. Dokumentiranje konkretnih pojavnih oblik delovanja kapitalističnega sistema otežuje nasprotniku oporekati dejstva ter pogloblja verjetnost predstavljanja v očeh prepričevanja potrebnih razrednih tovarišev in sodržavljancev.

Prav tako ni naključje, da se danes v deželah, ki gradijo socializem in se usmerjajo v komunizem, slovstvena skica vse bolj širi. Razredni sovražnik, proti kateremu je treba braniti resnico, je onemogočen, beroče občinstvo ne verjame prepričevanju njegovih piscev. Kaže pa, da ni nobena druga zvrst tako poklicana, da v tem obdobju razvoja tipične družbene skrbi za reševanje aktualnih problemov te probleme prikljče ljudem v zavest in srce, kakor prav slovstvena črtica.

Slovstvena skica zrcali v slovstveni sliki kak aktualni družbeni problem, da bi v najbolj učinkoviti obliki pomagala pri njegovi razrešitvi« (84—85).

Jasno je, da si to kratko poročilo ni moglo privoščiti podrobnejšega navajanja zelo razpletenih logičnih zvez, ki so pripeljale do teh — treba je priznati — jasnih in trdnih zaključkov. Te vrstice so nastale iz prepričanja, da morajo biti bralci pač obveščeni o vsem, kar se dogaja v slovstvenoznanstvenem svetu novega; nastale so iz bojazni, da njihova razgledanost ne bi bila preveč enostranska in s tem omejena.

M. Kmecl
Filozofska fakulteta Ljubljana

LEOPOLD SUHADOLČAN: PIKAPOLONČEK

Motiv človekove odtujenosti je v slovenski književnosti in tudi v širšem slovstvenem prostoru že izginil kot bistveni problem, ker je dobil nove razsežnosti, tako da sam na sebi zgolj kot filozofski pojem ne more biti predmet slovstvenega oblikovanja. Drugače je v književnosti za otroke. Problem je bil v nekaterih besednih umotvorih prisoten, ni pa bil nikoli osrednji motiv mladinskega (točneje: otroškega) književnega dela. Prvič pa je motiv celovito in prepričljivo zaživel v pravljici pripovedki Leopolda Suhadolčana *Pikapolonček* (Obzorja, Maribor, 1968; Mlada obzorja 20).

Junakinja zgodbe, Katarinca, se trmasto bojuje proti človekovemu odtujevanju oziroma za tisto, kar v človekovem življenju pomenita narava in neposrednost. Odrasli gledajo na otroštvo za zaupanjem kot na dobo, ko se še ni bilo treba spopadati s sprevrženo človeško pravnostjo oziroma so bili ti spopadi po svojem obsegu materialno in časovno manjši. Otrok ni obremenjen s predsodki, ki so nadloga odraslih; otrok, čeprav živi v mestu, se zna prisrčno približati naravi in z njo harmonično zaživeti; otrok se lahko iztrga iz resničnega sveta in z močjo silovite domišljije stopi v zaželeni sanjski svet, pri tem pa najde (če je zdrav) vedno tudi nebolečo vrnitev v resničnost. Taka je Katarinca, ki je kar sama pohitela od doma, da bi obiskala babičinega telička Pikapolončka.

Babica je v pismu pripisala, da je njena krava dobila telička. Katarinca je menila, da je poštar besede izgubil, ker se ji je zdelo neverjetno, da bi babica samo čisto malo napisala o teličku; ampak mama v pismu res ni našla ničesar več. Potem se je Katarinca sama lotila branja in je ob maminih nasmeških prebrala še marsikaj o teličku, tudi to, da je rdeč, z belimi lisami, da mu je ime Pikapolonček in da komaj čaka na Katarinčin obisk. Katarinca se ni mogla zadržati in je že pred kosilom ušla od doma k Pikapolončku. Spremljal jo je oblaček, nato se ji je pridružil še Andrejko in potem še razbojnik Jagodin. Popotniki so z novico o Pikapolončku prebudili mrtvi cirkus, srečali so velikana in palčka, pogovarjali so se s prodajalcem časopisov in s Katarinčino pesmijo o Pikapolončku razveselili paznika v mestnem parku. Potem so prišli k babici. Pikapolonček je bil res prav takšen, kot je o njem prebrala Katarinca iz babičinega pisma. Ob njem so postali vsi dobri, celo razbojnik Jagodin se je spremenil v dobrega dedka s pipo.

Osrednjo idejo pripovedke smo nakazali že uvodoma. Otrok te ideje sicer še ne more razumeti, lahko pa jo čustveno dojame. Pisatelj jo pove na otroku primeren način ne toliko z zgodbo samo, ampak oživi idejo predvsem z značaji in posameznimi